

προώθησιν καὶ νὰ ἀσκῆ μορφωτικὴν ἐπίδρασιν. Ἐνῶ δὲ μὲ τὴν βαρύτητα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ κατανοοῦντος ὑποκειμένου καταδεικνύεται ὁ *θρίαμβος* τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος¹, ἤδη μὲ τὴν εὐκολίαν τῆς μορφῆς νὰ προσαρμόζεται ἐκάστοτε εἰς νέον περιεχόμενον, ὥστε νὰ προκαλῆ ἐξύψωσιν τῆς ζωῆς, διαφαίνεται ὁ *θρίαμβος* τῆς μορφῆς².

γ) Ἡ διαφοροποιήσις τῆς κατανοήσεως κατὰ ἐποχὰς καὶ κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ κατανοοῦντος ἐρμηνεύει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παρατηρουμένης ἐκάστοτε *διαφοροῦ κριτικῆς* τῶν ἀνθρώπων ἐπιπάσης πολιτιστικῆς μορφῆς. Τὸ πλαίσιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀναχωρεῖ ἕκαστος κρίνων, εἶναι διάφορον, δι' ὃ καὶ ἡ κατανόησις διάφορος.

Γ. ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ "Ἡ ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ

1. Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς κατανοήσεως τῶν πολιτιστικῶν μορφῶν εἶδομεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν προέρχεται ἐκ τῆς δημιουργικῆς πολιτιστικῆς ἐπικοινωνίας τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον, καθ' ἣν ἐπικοινωνίαν ἡ σχέσιν ὡς ὑποκείμενον δέον νὰ θεωρηθῆ ἢ ἡ δλότης τῆς κοινότητος τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ τὸ ἄτομον μόνον, ὁπότε ὁμῶς τοῦτο ἐκφράζει τὴν γενικὴν θέλησιν τῆς δλότητος, ἐφ' ὅσον ἡ δημιουργικὴ ἐπίδοσις αὐτοῦ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἐποχῆς καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς δλότητος. Εἶδομεν ἀκόμη ὅτι ἀναλόγως πρὸς τὰς κατευθύνσεις τῆς ζωῆς τὰς ἀναφαινομένας εἰς τὴν σχέσιν $X=A$ παρουσιάζουν αἱ μορφαι αὐταὶ ἰδίαν πολιτιστικὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἀπόχρωσιν, ἥτοι αἰσθητικὴν, κοινωνικὴν κλπ., ἐπειδὴ καὶ τὴν ζωὴν αἰσθητικῶς, κοινωνικῶς κλπ. ἐξυπηρετοῦν. Ὅταν ὁμῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν των συντελῆ ἢ πολιτιστικὴ δρᾶσις ἀτόμων—

αἰώνιου καὶ παροδικοῦ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς μορφῆς. γ) Διότι ἡ κατανόησις φανερῶν καὶ «μίαν θέλησιν πρὸς τι». Καὶ ἐνταῦθα ἡ μὲν «θέλησις» παρουσιάζει αἰώνιον χαρακτήρα, τὸ δὲ «τι» ἐναλλαγὴν. Ἀμφότερα συνδέονται πάλιν εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς κατανοήσεως μιᾶς μορφῆς. δ) Διότι, ἐφ' ὅσον πᾶσα κατανόησις προάγει τὴν ζωὴν, διαφαίνεται ὅτι ἡ μὲν πρόοδος τῆς ζωῆς χαρακτηρίζεται ἐν στοιχείῳ ἀπολύτου φύσεως, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὴν μορφὴν, τὸ δὲ «πᾶσα κατανόησις» ἀφορᾷ περιεχόμενον διαρκῶς ἐναλλασσόμενον. Ἐξ ὧν δὲ τούτων καταδεικνύεται ὅτι ἡ κατανόησις μιᾶς μορφῆς ἔχει ἀξιολογικὸν χαρακτήρα, ἥτοι, καίτοι μεταβάλλεται, ἔχει κῆρος διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς.

1. Hans Freyer : Theorie des objektiven Geistes, 1934, σ. 83.

2. Ἰδίου σ. 87.

ἐν συμπνοίᾳ βεβαίως ἐνεργούντων πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των—, τὰ ὅποια ἐναργέστερον τῶν ἄλλων καὶ χαρακτηριστικώτερον ἐπενεργοῦντα ἐκδηλώνουν τὴν δημιουργικὴν των ἐπίδοσιν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ἄτομα ταῦτα λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης δυναμικότητός των παρουσιάζουν τὸ γνῶρισμα τῶν ἀξιολογικῶν τύπων. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἐνεργειῶν των τὰ ἄτομα ταῦτα διακρίνονται εἰς κοινωνικούς, θεωρητικούς κλπ. χαρακτήρας. Ἡ τοιαύτη ἀπόχρωσις δύναται νὰ νοηθῆ ὡς ἐπικυριαρχία ἐνὸς ἀντιστοίχου χαρακτηριστικοῦ ἢ μιᾶς ἀντιστοίχου πολιτιστικῆς ψυχικῆς τάσεως τοῦ ἀτόμου, τὴν ὁποίαν αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἐκδηλώσεις του ἐξυπηρετοῦν. Βεβαίως δυνάμεθα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων νὰ κάμωμεν καὶ διακρίσεις χαρακτήρων, αἵτινες ἀναφαίνονται ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων γνωρισμάτων, ὡς π.χ. ἐμπειρικοί, νοητικοί, ἐξωστρεφεῖς, ἐνδοστρεφεῖς κλπ. Λόγῳ ὅμως τῆς πολιτιστικῆς ἀποχρώσεως τῆς ἐρεύνης μας, περιοριζόμεθα μόνον εἰς τοὺς πολιτιστικούς τύπους, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε ἡ πολιτιστικὴ ἐκδήλωσις εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερον γνῶρισμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Πρόκειται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὴν κατανόησιν αὐτῶν τῶν χαρακτήρων. Πρὸς τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως αὐτῶν. Διότι θὰ εἶναι δυνατὸν τότε ἢ κατανόησις νὰ παρουσιάσῃ βαθυτέραν διεισδυσιν καὶ τελειότεραν μορφήν. Ἐπὶ τούτου πρέπει νὰ στοχασθῶμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζει μὲν ὀργανικὴν ὑπόστασιν ὡς ζῶν ὄν, ἐκδηλώνει ὅμως καὶ διαφοροποίησιν ὀφειλομένην τὸ μὲν εἰς βιολογικὰ αἷτια, τὸ δὲ εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἐναντι τοῦ ὄλου πολιτισμοῦ λαμβάνει. Οὕτω προκειμένου νὰ ἐξετάσωμεν τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτὸν α) ὀργανικῶς, β) βιολογικῶς καὶ γ) ἀξιολογικῶς.

α) Ὀργανικῶς ἐξεταζόμενος ὁ χαρακτήρ ἐμφανίζει, ὡς καὶ πᾶς ἄνθρωπος, μίαν ὁλότητα (Ganzheit) μὲ πολλὰς ἐπὶ μέρους εἰδικὰς ποιοτικὰς ὁλότητας (Ganzheitsqualitäten). Ἡ ὁλότης προσδιορίζεται αα) ἀπὸ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔρχεται ἡ ψυχὴ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν κόσμου, ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ ὁποίου καὶ τῶν ἐναλλασσομένων σχέσεων πλουτίζεται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, καὶ ββ) ἀπὸ τὰς λειτουργίας τῶν δημιουργικῶν ἐπιδόσεων (Leistungen) τοῦ ὀργανισμοῦ, αἵτινες χαρακτηρίζουν τὸ ψυχικὸν μέρος αὐτοῦ. Αὐταὶ αἱ λειτουργίαι ἀποσκοποῦν εἰς τὸ νὰ ἐκπληρώσουν τὰς διαφόρους τάσεις καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων διαμορφώνεται καὶ ἀντίστοιχος τακτικὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ζωὴν. Οὕτω μίαι τάσις πρὸς κυριαρχίαν ἢ πρὸς ἀπολαύσεις ἢ ἄλλαι ὀρμέμφυτοι τάσεις αὐτοῦ διαμορ-

φώνουν ἀντίστοιχον πλαίσιον καὶ τακτικὴν ζωῆς, ὁπότε χρησιμοποιοῦν τὰς ψυχικὰς λειτουργίας τῶν ἐπιδόσεων τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον προβάλλουν. Αἱ τάσεις καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς ζωῆς. Διότι πρῶτον βαίνουν καθ' ὠρισμένον σχέδιον (*planmäßig*), καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης καθωρισμένης πορείας των διαφαίνεται ἡ ἐναρμόνισις των καὶ ἡ προσρμογή των πρὸς μελλοντικὰς καταστάσεις, ὁπόθεν λαμβάνουν καὶ τὸ σχετικὸν νόημα αὐτῶν. Ἄφοῦ ἡ ἐγνοια καὶ ἡ σημασία των ἐκ ταύτης μόνον τῆς κατευθύνσεως προέρχεται. Παράδειγμα: ἡ τάσις πρὸς κυριαρχίαν. Δεύτερον συτελοῦν ὥστε νὰ διαμορφώνεται εἰς τὴν δλότητα τὸ ὄργανωτικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον δίδει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐναντι μιᾶς μηχανῆς. Οὕτω τὸ ὀργανωτικὸν στοιχεῖον τῆς δλότητος παρουσιάζει αὐτὴν ὡς μίαν αὐτοκυβέρνητον, αὐθύπαρκτον, ἀνεξάρτητον, αὐτοεξελισσομένην καὶ κατ' ἐκλογὴν δρῶσαν ἐνότητα, διότι οὔτε ἡ κυβερνητικὴ λειτουργία της εἶναι ἐξωτερικὴ, ὅπως εἰς τὴν μηχανήν, οὔτε ἐξηρτημένη ἐξ ἄλλων παραγόντων ὡς ἐκεῖνη, οὔτε ἔχει συναρμολόγησιν μερῶν κατὰ τὴν θέλησιν ἐξωτερικῆς δυνάμεως, οὔτε ἀκόμη παρουσιάζει παθητικὴν στάσιν. Τοῦναντίον ἡ δλότης αὐτὴ παρουσιάζει ἓνα σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπιζητεῖ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸ δυνάμικον καὶ νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εὐνόητον ὅτι εἰς ταύτην τὴν προσπάθειάν του χρησιμοποιεῖ καταλλήλως τὸ σῶμα, ὥστε τὸ ψυχικὸν ἄμεσα νὰ εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὸ σῶμα.

Εἰς τὴν αὐτοεξέλιξιν ὁμως τοῦ ὀργανισμοῦ, πλὴν τοῦ ὀργανωτικοῦ στοιχείου, συντελεῖ καὶ ἄλλο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζομεν ὡς ἀπροσδιόριστον ὀργανωτικὸν στοιχεῖον (*irrationales organisatorisches Prinzip*) καὶ τὸ ὁποῖον παραδεχόμεθα, λόγῳ τοῦ ὅτι ὑπὸ τοῦτο γοοῦνται παράγοντες πολλάκις, τοὺς ὁποίους δυσκολευόμεθα νοητικῶς νὰ συλλάβωμεν καὶ εἰς τὴν γνῶσιν δὲν εἶναι ἀπόλυτα προσιτοί, δι' ὃν λόγον ἐξ ἄλλου καὶ ἡ διασάφησις τῆς ἐξελίξεως δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου δυνατὴ¹⁾.

β) Βιολογικῶς ἤδη ἐρμηνευόμενος ὁ χαρακτήρ θεωρεῖται ὡς μία ὄντοτης, ἣτις παρ' ὅλον τὸ αὐθύπαρκτον καὶ τὸ αὐτοεξελισσιμὸν της συνδέεται καὶ μεθ' ἐνὸς φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος (*Umggebung*), ἐκ τοῦ ὁποίου ὁμως ἐκάστοτε ἕνας στενώτερος κύκλος, ὅστις ἀφορᾷ τὰς ἐνεργείας του καὶ τὰ διαφέροντά του, εὐρίσκεται εἰς

1. Friedrich Alverdes : Bedeutung, Sinn und Wert im biologischen Geschehen (Ganzheit und Struktur von Klemm und Volkelt, München, 1934, III, σ. 85 - 100).

βαθυτέρας σχέσεις μετὰ τοῦ χαρακτήρος. Οὗτος ἀποτελεῖ τὸ πραγματικὸν περιβάλλον (Umwelt) αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας σχέσεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ στενώτερον τοῦτο περιβάλλον προκαλεῖται καὶ τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου τοῦ περιβάλλοντος τούτου. Τὸ ξύλον π.χ. διάφορον νόημα παρουσιάζει διὰ τὸν κύνα ἢ πίθηκον ἢ πτηνὸν κλπ. Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ στενωτέρου τούτου περιβάλλοντος συνετέλεσε κυρίως ἡ πείρα, τὴν ὁποῖαν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ ἄτομον ἔζησεν, ἦτοι αἱ βιώσεις του τόσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ ἐπεξεργασθέντος καὶ πλουτισθέντος ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας καὶ ὑφ' ὄλων τῶν προηγουμένων γενεῶν. Αἱ βιώσεις ἄρα τῶν δύο αὐτῶν κόσμων — τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ — διεμόρφωσαν τὸ στενώτερον ἐκεῖνο περιβάλλον, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, εἶναι ἀπόκομμα τοῦ εὐρυτέρου περιβάλλοντος. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι δημιουργημὰ κυρίως τῆς πείρας καὶ τῶν βιώσεων τοῦ ἐπὶ μέρος ἀνθρώπου, αὐταὶ δὲ εἰς πάντα διαφοροποιοῦνται, ἔπεται ὅτι, ἐνῶ τὸ εὐρύτερον περιβάλλον εἶναι δι' ὅσους συνέχει τὸ ἴδιον, τὸ στενώτερον περιβάλλον κατ' ἀνθρώπον διαφοροποιεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ τὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα παρέχει καὶ τῶν ὁποίων ἀντανάκλασις εἶναι αἱ βιώσεις, δημιουργεῖ ἡ ψυχὴ εἰδικούς δεσμούς, ὡς ἀνωτέρω τὸ νόημα τοῦ ξύλου διὰ τὸν κύνα κλπ., τοὺς ὁποίους μόνον διὰ τῶν βιώσεων ἀντιλαμβάνομεθα. Ἐκ τούτου τοῦ στενωτέρου περιβάλλοντος δημιουργεῖται ἀκόμη, ὅταν τὸ ὑποκείμενον εὐρίσκεται εἰς σχέσιν μαζὶ του, τὸ πνευματικὸν ἐκεῖνο περιβάλλον, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρουσίας ἐρεύνης ἡμῶν ὠνομάσαμεν διηρθρωμένην ὀλότητα (Struktur) καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, ἐξασκεῖ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σκέψεως καὶ δράσεως τοῦ ἀτόμου. Τὴν σχέσιν δὲ τῆς διηρθρωμένης ὀλότητος πρὸς τὸ στενώτερον περιβάλλον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν, ὅταν ἀντικρῶσωμεν τὴν σχέσιν, ἣτις παρουσιάζεται εἰς τὸν ἀνθρώπον μεταξὺ ἐξωψυχικοῦ περιέχοντος (transitive) καὶ ἐσωψυχικῆς μορφῆς (reflexive), ἐνθα ἀντίκτυπος τοῦ ἐνὸς εἶναι τὸ ἕτερον. Ἡ διηρθρωμένη ὀλότης εἰς τὴν σχέσιν αὐτῶν κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ἐξωψυχικοῦ περιέχοντος. Εἰς τὸ στενώτερον τοῦτο περιβάλλον τέλος διαφαίνεται ἡ τάσις ἢ βιολογικὴ νὰ γίνῃ γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν διατήρησιν καὶ προώθησιν τῆς ζωῆς συνετελεῖ. Τὸ στενώτερον ἄρα τοῦτο περιβάλλον μὲ τὰς ἰδιαιτέρας βιώσεις, τὰς ὁποίας προκαλεῖ διὰ τὸ ἄτομον, μὲ τὴν δυναμικότητα, τὴν ὁποῖαν ὡς διηρθρωμένη ὀλότης ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ζωῆς, καὶ μὲ τὴν διατήρησιν καὶ προώθησιν, τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ ἐπ' αὐτῆς, χαρακτηρίζει τὸ βιολογικόν.

γικὸν γνῶρισμα, τὸ ὁποῖον καὶ ζωτικὴ ἀρχὴ ἀποκαλεῖται, διότι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν σχέσεων καὶ ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος δεικνύει τὴν πορείαν (Lebensprozesse) τοῦ ζῶντος ὄντος.

γ') Ἀξιολογικῶς τέλος ἀντικρύζοντες τὸν χαρακτηῖρα ἐρμηνεύομεν μὲ τοῦτο ἐκείνην τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν, ἣτις προσιδιάζει πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἰδιοσυστάσιν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀνυψώνει αὕτη τὸν ἀνθρώπον εἰς βαθμίδα ὑπερτέραν τοῦ ζῴου. Ἀναφέρεται αὕτη εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τόσον ἀξιολογικώτερον τὸν ἀνθρώπον χαρακτηρίζει, ὅσον ἡ ἐπίδοσίς του διὰ τὴν διαμόρφωσίν του εἶναι μεγαλύτερα, ὅποτε καὶ ἡ ἐξυπηρέτησις τῆς ἀνθρωπότητος θὰ εἶναι εὐρυτέρα. Ἀπέναντι ὅμως τῆς πνευματικῆς ταύτης δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου γένους ὁ ἐπὶ μέρος ἀνθρώπος λαμβάνει ὠρισμένην θέσιν καὶ προσδίδει ἰδίαν ἐξυπηρέτησιν ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων τάσεων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἀναλόγως τῆς εἰκόνας, τὴν ὁποῖαν ἡ συνείδησις ἐκ τῆς ἐνιαιίας ὄντότητος ἀποκτᾷ¹. Ἡ δὲ διαφοροποίησις τῆς εἰκόνας αὐτῆς ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν διαφοροποίησιν τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερομένου στενωτέρου περιβάλλοντος. Παρ' ὅλην ὅμως ταύτην τὴν διαφοροποίησιν τὸ ἀξιολογικὸν γνῶρισμα τοῦ πνεύματος δὲν καταπίπτει, καὶ διότι εἰς πᾶν στενώτερον περιβάλλον πρόκειται ἰδία ὁδὸς πρὸς τελείωσιν, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ἄτομα δὲν ζοῦν μὲ ἀπομεμονωμένον ὑποκειμενικὸν κόσμον, ἀλλ' ἐν μέσῳ συνδέσμων πρὸς ἄλλα ἄτομα. Αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι παρουσιάζουν τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἁρμονικὰ συνδιαλλάσσονται αἱ ἀτομικαὶ προωθήσεις καὶ ὅτι ὅλαι ὁμοῦ αὐταὶ ἐξυπηρετοῦν τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἰδίας ἐξυπηρετήσεως παρουσιάζεται τὸ εἶδος τῆς προσωπικότητος, τῆς ὁποίας κύριον γνῶρισμα εἶναι ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὃῦ κατὰ τὴν κατεύθυνσιν ἐνθα κατέχει καὶ παρουσιάζει δυναμικότητα.

Κατὰ ταῦτα μία προσωπικότης παρουσιάζει μὲν ὀργανωτικὴν σύνθεσιν καὶ βιολογικὴν ὑπόστασιν, ὅπως καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, διακοσμεῖται ὅμως καὶ μὲ μείζονα ἀξιολογικὴν δρᾶσιν, ἣτις, ὅταν ἀνυψωθῇ εἰς αὐτούς, μᾶς δεικνύει τὸ ἐπίπεδον τελείας προσωπικότητος. Ὅλαι ὅμως αὐταὶ αἱ συνθέσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐρμηνεύσει, ἐμφανίζουσι μίαν ἐνωτικὴν ὑπόστασιν, ἣτις ἐξελισσομένη τείνει εἰς τὸ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν ζωὴν ὅ,τι ὡς πύρην πρότερον ἐν ἐνεργείᾳ παρουσιάζετο. Οὕτως ἀναδει-

1. Nik. Hartmann: Das Problem des geistigen Seins, Berlin, 1933, σ. 61, 159.

κνύεται ἡ ὑπόστασις αὕτη ὡς προσωπική, ἠθική, κοινωνική καὶ τέλος θρησκευτική¹ κατὰ τὸν χαρακτήρα της. Διέπεται ὁμοίως ἀπὸ ὠρισμένους νόμους, ἀπὸ ὠρισμένην σταθερότητα ὡς πρὸς τὴν τακτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ζωὴν της, καὶ ταύτην τὴν τακτικὴν ὠνομάσαμεν νομοτέλειαν. Διὰ τὴν διαμόρφωσιν ταύτης συνειργάσθησαν καὶ ἡ ὀργανωτικὴ σύνθεσις τοῦ χαρακτήρος καὶ ἡ βιολογικὴ ὑπόστασις τοῦ καὶ τέλος ἡ ἀξιολογικὴ δυναμικότης τοῦ. Ὅτι ἡ ἐνωτικὴ ὑπόστασις ὑποδηλώνει μίαν νομοτέλειαν καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ νομοτέλεια αὕτη ἀφορᾷ μίαν ψυχικὴν ἰδιορρυθμίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσει δεσμοὺς καὶ μὲ τὸ σῶμα (Leibseele), ἐνθα ἐμφανίζεται ἡ ὀργανωτικὴ σύνθεσις, καὶ μὲ τὴν βιολογικὴν της τάσιν (Vitalseele), ἐνθα ἐκδηλοῦται ἡ ζωτικὴ ἀρχή, καὶ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων (Weltseele), ὅπου καὶ τὸ πλαίσιον τῆς ἀξιολογικῆς τοῦ ἐνεργείας ἐκτείνεται. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἐνωτικὴ ὑπόστασις τείνει, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ πυρῆνος, κύριον δὲ γνώρισμα τοῦ χαρακτήρος εἶναι ἡ ἀξιολογικὴ νομοτέλεια, τὴν ὁποίαν αἱ ἄλλαι ἐξυπηρετοῦν, ἔπεται ὅτι ἡ παρουσιαζομένη νομοτέλεια ἀντιστοίχως τῶν ἀξιολογικῶν πλαισίων θὰ παρορμᾷ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἀντιστοίχων ἰδεῶν. Οὕτως ἡ καλαισθητικὴ νομοτέλεια θὰ παρορμᾷ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ, ἡ κοινωνικὴ εἰς τὴν ἐξιδανίκευσιν τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἡ θρησκευτικὴ θὰ ἐρμηνεύῃ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς σχέσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐναρμόνισιν πρὸς τὴν θέλησιν Ἐκείνου καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς, ἥτις μόνον ἐν Θεῷ ἢ ἐκ Θεοῦ δύναται νὰ ζήσῃ. Ἡ προσωπικότης ἄρα παρουσιάζει μίαν ἐνωτικὴν ὑπόστασιν τῶν διαφορῶν συνθέσεων, ἥτις ἀναλόγως τῆς νομοτελείας, ἡ ὁποία διαγράφεται εἰς αὐτήν, ἐπιζητεῖ μίαν ἀντίστοιχον πολιτιστικὴν ἀνύψωσιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρουσιάζομεν μίαν εἰκόνα τῶν ἀξιολογικῶν χαρακτήρων ἢ τύπων τῶν ἀνθρώπων. Προκειμένου ἤδη νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν κατανόησιν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ὁ ψυχικὸς κόσμος τούτων εἶναι ἀντικείμενον ταύτης, εἶναι ἀνάγκη ἡ κατανόησις νὰ διεισδύσῃ εἰς ἐκεῖνον. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ πληρωθῇ κυρίως διὰ τῶν φυσιογνωμικῶν ἐκδηλώσεων, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐγνωρίσαμεν, ἐξωτερικεύεται τὸ ἐνιαῖον τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ κατανοουμένου χαρακτήρος.

Πρωτίστως ὁμοίως πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἐπόμενα:

1. Alex. Pfänder: Die Seele des Menschen, σ. 297 - 308.

α) Ὅτι, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ὀργανωτικὴ σύνθεσις, ἡ βιολογικὴ ὑπόστασις καὶ ἡ ἀξιολογικὴ δυναμικότης παρουσιάζονται συναφασμένοι, ἡ κατανόησις δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐκάστην ἐκ τούτων ὡς ὁδὸν καὶ μέσον διὰ τὴν πραγμάτωσίν της, ἀλλὰ, ἀφοῦ πρῶτον διεισδύσῃ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, τότε θὰ δύναται, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς ὅρους τῶν τριῶν τούτων συνθέσεων, βαθύτερον νὰ ἀντικρύσῃ τὴν ψυχὴν τῆς προσωπικότητος. Τοιουτοτρόπως αἱ τρεῖς αὗται καταστάσεις ἐπικουροῦν τὸ ἔργον τῆς κατανοήσεως.

β) Ὅτι, ἐνῶ ἡ κατανόησις στρέφεται πρὸς τὴν συνολικὴν ζωὴν τῶν χαρακτήρων, ἀντικρύζει ἐν τούτοις ταύτην μὲ πολιτιστικὴν χροιάν, διότι τοῦτο εἶναι ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἰς πάντα χαρακτήρα ἢ τύπον ἡ ἀξιολογικὴ δυναμικότης ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας λειτουργίας ἢ ψυχικὰς καταστάσεις.

γ) Ὅτι κατόπιν τῆς πολιτιστικῆς χροιάς τῆς ἐρεύνης μας θὰ πρέπη τὸν χαρακτήρα νὰ τὸν ἀντικρύσωμεν ἐκ τῆς δυναμικότητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει, ἤτοι ἐκ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν ὅλην ζωὴν προκαλεῖ καὶ ἣτις πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν του νομοτέλειαν ἀνταποκρίνεται. Διότι πᾶς χαρακτήρ τείνει διαρκῶς εὐεργετικὰ ἐπὶ τὴν ζωὴν νὰ ἐπιδρᾷ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔχει τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς σκοπιμότητος, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ψυχικὴ ζωὴ τούτου παρουσιάζει διηνεκῶς τελεολογικὰς ἐπιδράσεις, αἵτινες ὅμως διαρκῶς ἀνταποκρίνονται πρὸς ἄλλας βασικὰς καταστάσεις (Grundlage). Πᾶσα ἄρα τοιαύτη βασικὴ κατάστασις ἔχει τὸ μὲν μίαν σωματικὴν ἐκδήλωσιν, τὸ δὲ μίαν σκοπιμότητα.

2. Κατόπιν δὲ τῶν ὡς ἄνω χαρακτηριστικῶν καὶ ἀπαιτήσεων τῆς κατανοήσεως ἔχει αὕτη εἰς χεῖρας της διὰ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ χαρακτήρος δύο πορείας, ἣτοι:

α) Τὰς φυσιολογικὰς ἐκδηλώσεις, μετὰ τῶν ὁποίων εἶναι συνδεδεμένοι αἱ βασικαὶ ψυχικαὶ καταστάσεις.

β) Τὰς τελεολογικὰς ἐμφανίσεις, αἵτινες ἐξετάζονται: αα) διὰ τῶν ἔργων, αἵτινα ὁ χαρακτήρ εἰς τὴν ζωὴν του παρουσιάζει, ββ) διὰ τῆς ἀτομικῆς του παρακολουθήσεως, ἐνθα διαφαίνεται ἡ νομοτέλεια τῆς ζωῆς του, καὶ γγ) διὰ τῶν ψυχογραφημάτων του.

α) Αἱ φυσιολογικαὶ ἐκδηλώσεις. Τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ εἶδος τούτων ἔχομεν ἤδη ἄνωτέρω ἀναφέρει. Εἶναι αἱ σωματικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ζητοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτιστικὸν κόσμον καὶ γενικὰ τὴν ψυχὴν τοῦ χαρακτήρος. Ἐν τούτοις ἡ φυσιολογικὴ ἐκδήλωσις δὲν ὀδηγεῖ πάντοτε πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν

σκοπόν. Διότι, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχοσύνθεσις τῶν ἀνθρώπων εἶναι διαφοροποιημένη, καὶ ὁ τρόπος τῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον θὰ ποικίλλῃ. Δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἄρα ἐν μέτρον γενικοῦ κύρους ὡς πρὸς τὰς φυσιογνωμικὰς ἐκδηλώσεις, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πρώτην δυσχέρειαν διὰ τὴν ὑπὸ τῆς κατανοήσεως χρῆσιν των, ἐφ' ὅσον κυρίως ἡ μέθοδος τῆς ἀναλογίας δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτιστικὴ προοδευτικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαμβλύνει τὴν ἔντασιν τῶν φυσιογνωμικῶν ἐκδηλώσεων. Αἱ ἄλλοτε ζωηρότερον ἐμφανιζόμεναι ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων κατόπιν τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεώς των μὲ τὴν ἐπεπέργειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου προσέλαβον ἡρεμωτέραν μορφήν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ἐνῶ εἰς τοὺς πρωτογόνους ἢ ζωηρὰ καὶ πολλάκις ταραχώδης σωματικὴ ἐκδήλωσις ἐκαγοποῖει τὴν ψυχὴν των, ἤδη εἰς τὸν μορφωμένον χαρακτήρα μόνον τὸ ἡρεμώτερον εἶναι καὶ γρητευτικώτερον. Εἰς τὴν ἐξύψωσιν καὶ ἐξευγένισιν τοῦ σημερινοῦ πολιτιστικοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὰς νέας φάσεις τῆς ζωῆς δὲν ἀνταποκρίνονται πλέον οἱ πρῶτοι ὀργιαστικοὶ χοροὶ τῆς ἀνεξελίχτου ἀκόμη ἀνθρωπότητος, οὔτε αἱ μιμητικαὶ κινήσεις, αἵτινες παρουσίαζον κάτι τὸ σπασμωδικόν, ἀλλ' ἀνταποκρίνονται εὐγενέστεραι ἐκδηλώσεις, ὡς ἡ τέχνη, τὸ ἄσμα κλπ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου ἀκόμη, ἔνθα λαμβάνει χώραν βαθμηδὸν ἰδιαιτέρα ἐξευγένισις μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀφ' ἑνός, ἀπομάκρυνσις δ' ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν παιδικῶν καὶ νεανικῶν φάσεων, αἵτινες περισσότερον χαρακτηρίζονται διὰ τῶν ζωηρῶν ἐκδηλώσεων, παρατηρεῖται καθ' ὅμοιον τρόπον ἀπάμβλυνσις καὶ διαφοροποίησις τῶν φυσιογνωμικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ παραλλαγή ὅθεν τῶν φυσιογνωμικῶν ἐκδηλώσεων, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν διαφοροποίησιν τῶν ψυχοσυνθέσεων, εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν φάσεων τῆς ἡλικίας καὶ εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν, παρεμποδίζει τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ἐνιαίου κανόνος ἀφορῶντος τὴν ψυχικὴν ἐκδήλωσιν. Ἐν τούτοις, παρ' ὅλην τὴν δυσχέρειαν ταύτην, ἐπειδὴ αὐταὶ εἶναι ἄμεσος συνέπεια τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, δὲν παραγκωνίζονται, ἀλλὰ τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κατανοοῦντος καὶ ἐπικουροῦν τὴν κατανοήσιν μετ' ἄλλων μέσων αὐτῆς. Διότι, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συγκριτικὴ μεταξὺ πολλῶν ἀνθρώπων ἀντίκρυσις τῶν φυσιογνωμικῶν κινήσεων, ἡ παρακολούθησις ὅμως ἐνὸς χαρακτήρος καὶ δὴ ἡ ἀντίκρυσις ψυχολογικῶς τοῦ τρόπου τῆς ἐξωτερικεύσεως¹ δημιουργεῖ μίαν ἀντί-

1. G. Simmel: Die Probleme der Geschichtsphilosophie, Leipzig, 1907, σ. 27 - 33.

ληψιν εἰς τὸν κατανοοῦντα, ἥτις ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῆς δὲν παραπαίει. Ἀκόμη δὲ καὶ ἡ γλῶσσα, ἥτις θεωρεῖται ἓνα μέσον τῶν φυσιολογικῶν ἐκδηλώσεων, ἐπιδοθεῖ περισσότερο πάσης ἄλλης φυσιολογικῆς κινήσεως τὴν κατανοήσιν. Μὲ τοῦτο δὲν ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ στερούμενοι γλώσσης ἔχουν καὶ ἑλλειψιν ψυχικῶν καταστάσεων. Διότι, ὅταν εἰς αὐτοὺς ὑπάρχη τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, αἱ ψυχικαὶ καταστάσεις, ἐπειδὴ μὲ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζομεν ψυχοειδές, δύνανται νὰ ἀναπληρῶνῶνται αἱ ὑπάρχουσαι ἀτέλειαι δι' ἄλλων ἱκανοτήτων, εὐρίσκουν ἄλλα μέσα διὰ τὴν ἐξωτερικεύσιν των.

β) Αἱ τελεολογικαὶ ἐμφανίσεις. Αὗται χρησιμοποιοῦμεναι ὑπὸ τῆς κατανοήσεως καταφαίνονται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὰ κάτωθι:

α) Εἰς τὰ ἔργα, ἅτινα ὁ χαρακτήρ εἰς τὴν ζωὴν του παρουσιάζει. Ἡ στροφή τῆς κατανοήσεως πρὸς τὰ ἔργα τῶν χαρακτήρων ἀνάγεται εἰς τὴν κατανοήσιν τῶν πολιτιστικῶν μορφῶν, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν ἤδη ἐξετάσει. Διὰ μέσου τῶν μορφῶν αὐτῶν διεισδύομεν πολλάκις εἰς τὴν κατανοήσιν τῶν δημιουργῶν των. Διὰ μέσου ἐνὸς ζωγραφικοῦ πίνακος προσπαθῶ νὰ εἰσέλθω πνευματικῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καλλιτέχνου, δι' ἐνὸς ποιήματος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ κ.ο.κ. Ἡ διεισδυσίς ὁμοίως αὕτη δὲν εἶναι πολλάκις καὶ ἐπιτυχής, διότι εἰς τὴν σχέσιν, ἥτις δημιουργεῖται μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν πολιτιστικῶν μορφῶν κατὰ τὴν κατανοήσιν, γοητευόμεθα πολλάκις περισσότερο ἀπὸ τὰς μορφὰς παρά ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς των. Καὶ αὕτη ἐν τούτοις ἢ δυσχέρεια δὲν μειώνει τὸ κῦρος τῶν μορφῶν καὶ γενικὰ τὸ κῦρος τῶν ἔργων τῶν χαρακτήρων, διότι, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἀποτελοῦν τελεολογικὰς ἐμφανίσεις τῶν παρορμήσεων καὶ βασικῶν καταστάσεων τῆς ψυχῆς των, δημιουργοῦν εὐκαιρίαν διὰ τὴν κατανοήσιν τοῦ δημιουργοῦ των.

ββ) Αἱ τελεολογικαὶ ἐμφανίσεις καταφαίνονται εἰς τὴν ἀτομικὴν παρακολούθησιν καὶ εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς νομοτελείας τῆς ζωῆς τοῦ κατανοουμένου. Ἐφ' ὅσον ὁ χαρακτήρ ἀποτελεῖ μίαν ἀξιολογικὴν ὀντότητα, ἀσκεῖ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἢ πνευματικὴ αὐτοῦ δυναμικότης, ὡς εἶδομεν, μίαν δημιουργικὴν ἐπίδοσιν (Leistung), ἥτις συγφασμένη μὲ τὰς παρορμήσεις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, δημιουργεῖ δι' ἕκαστον ἄνθρωπον ἰδίαν τακτικὴν εἰς τὴν ζωὴν του μὲ ἴδιον ἀντίκτυπον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ του κόσμου. Ὁ ἀντίκτυπος αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ μέσον διὰ τὴν κατανοήσιν, τὴν ὁποῖαν ἐπιζητοῦμεν κατὰ τὴν ἀτομικὴν παρακολούθησιν τῆς ζωῆς του. Διότι ἡ τακτικὴ αὕτη τῆς ζωῆς ἀκολουθεῖ ὠρισμένους νόμους, ὠρισμένην σκέψιν καὶ νοοτροπίαν, παρουσιάζει ὠρισμένον πιστεύω εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀποτελεῖ τὴν νομοτέλειαν τῆς ψυ-

χῆς, τὴν ὁποῖαν μὲ τὸν ὡς ἄνω ἀντίκτυπον ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου δύναται ἢ κατανόησις νὰ ἀντικρύσῃ. Ὅταν δὲ τις ἀντικρύσῃ τὴν νομοτέλειαν τοῦ χαρακτήρος, τότε ἀντικρύζει αὐτὴν ταύτην τὴν ποιότητα καὶ ἔντασιν τῆς ψυχῆς του, διότι ἡ νομοτέλεια ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον καὶ θεαλιστικώτερον γνώρισμα αὐτῆς. Εἰς τὴν νομοτέλειαν ταύτην μᾶς ὑποβοηθοῦν τὰ κάτωθι γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατανόησις ἔχει ὑπ' ὄψει :

Πρῶτον. Ἡ συνολικὴ ἐμφάνισις τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ χαρακτήρος, ἥτις, ὡς γνωρίζομεν, διαφαίνεται εἰς τὰ πολιτιστικὰ ἔργα του, εἰς τὰς πολιτιστικὰς γοητείας του καὶ γενικὰ εἰς πᾶν ἀξιολογικόν, ἐνθα ἐκδηλοῦται τὸ διαφέρον του.

Δεύτερον. Ἡ ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ πνεύματος τούτου, ἥτις ὅσον δυναμικώτερα εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον γοητεύει καὶ προσελκύει περισσότερο τὸν χαρακτήρα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπικυριαρχεῖ εἰς τὸν ἐσωτερικόν κόσμον του. Οὕτω διὰ ταύτης τῆς βαθμηδὸν δημιουργουμένης ἐπικυριαρχίας ἀποκαλύπτεται καὶ ἡ ἀξιολογικὴ ἱκανότης τοῦ ἀτόμου πρὸς ὠρισμένην πολιτιστικὴν δημιουργίαν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὅλον τὸ πλάτος τῆς ζωῆς του βαθμηδὸν ἀφιερώνεται περισσότερο εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐπικυριαρχίας ταύτης. Ἀλλὰ καὶ ὠρισμένη ἠθικὴ ἀπόχρωσις διαμορφοῦται, προσπαθοῦσης οὕτω τῆς ἠθικῆς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν πνευματικὴν ὀντότητα τοῦ ἀτόμου. Εὐλογον ὅτι ἡ ἠθικὴ δὲν μειοῦται ἐκ τούτου, διότι ἀνύψωσις τοῦ πνεύματος προϋποθέτει καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς. Ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τούτων τῶν τάσεων καὶ ἐκ τῆς διαμορφουμένης μεγαλυτέρας ἐπικυριαρχίας μιᾶς κατευθύνσεως τοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτεται περισσότερο ἢ ὑπάρχουσα εἰς τὸν χαρακτήρα νομοτέλεια.

Τρίτον. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς, ὅστις πάντοτε ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν νομοτέλειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τόσον μάλιστα ὁ τρόπος τῆς ζωῆς συνδέεται μετ' ἐκείνης, ὥστε πολλάκις ἐκ μόνου τοῦ τρόπου τούτου ἀναγνωρίζομεν τοὺς λογοτέχνας ἢ ποιητὰς κ.ο.κ. καὶ χαρακτηρίζομεν ὡς τοιοῦτους ἀνθρώπους ἀγνώστους κατὰ τὴν ἰδιοσυστασίαν των εἰς ἡμᾶς. Ὁ τρόπος δὲ οὗτος διαφαίνεται ὄχι μόνον εἰς τὰς σκέψεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐνεργὸν ἐπιλογὴν (aktive Aulese), τὴν ὁποῖαν ὁ χαρακτήρ κάμνει κατὰ τὴν διαδίωσιν τῶν διαφόρων σχέσεων τῆς ζωῆς του, ὡς καὶ κατὰ τὴν προτίμησιν, τὴν ὁποῖαν καταδεικνύει ἐπὶ τοῦ δημιουργικοῦ πλαισίου.

Τὰ ὡς ἄνω γεγονότα τῆς ζωῆς ἀποτελοῦν ἀναγνωρίσιμα μέσα

διὰ τὴν ἔρευναν τῆς νομοτελείας. Ἐν τούτοις οἱ νόμοι, οἵτινες παρουσιάζονται εἰς τὴν ψυχὴν, ἐμφανίζουσι κάτι τὸ μεταφυσικόν, τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ μυστηριώδες καὶ ὡς νόμοι μάλιστα ἔχουσι δυναμικότητα μεγαλύτεραν ἐκείνης, ἢ ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται εἰς τὴν σκέψιν ἢ τὴν δράσιν τῶν χαρακτήρων. Ἐνεκα τούτου διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐντελεστέραν ἀντίκρουσιν τῶν ὑπὸ τῆς κατανοήσεως, ἐφ' ὅσον οὗτοι εἶναι ἀποτέλεσμα ὀρισμένων παραγόντων, προσπαθοῦμεν καὶ τοὺς παράγοντας αὐτοὺς νὰ διαγνώσωμεν καὶ οὕτω τὸ ἄγνωστον καὶ μυστηριώδες τῶν νόμων φανταστικὰ νὰ συλλάβωμεν. Πάντας τοὺς παράγοντας βεβαίως, ὅσοι συνήργησαν διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν, τόσον διότι ἡ ζωὴ παρουσιάζει πληθὺν τοιούτων παραγόντων δυναμικωτέρων ἢ μὴ, ὅσον καὶ διότι ἡ γνωσιολογικὴ ἡμῶν δύναμις δὲν ἐξαντλεῖ τὸ πλάτος καὶ τὴν ἔντασιν αὐτῶν. Διότι τόσον ἡ δυναμικότης αὐτῶν, ὅσον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν παραγόντων, οἵτινες ἐνέχουσι μίαν βαρύτητα διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ κατανοομένου, ἐξαρτῶνται κυρίως ἐκ τῆς ὅλης ψυχοσυνθέσεως τοῦ ἀτόμου τούτου. Ἄν δὲ ἐκείνη ἡ ψυχοσύνθεσις δὲν ὑπόκειται ἅμεσα εἰς ἔρευναν, φυσικὸν καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ ἔντασις τῶν ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένων παραγόντων νὰ ἐκφεύγη τῆς παντελοῦς ἡμῶν διασαφήσεως. Ἡ ἱκανότης τοῦ κατανοοῦντος νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς τὴν γνωριμίαν τούτων σχετίζεται μὲ τὴν ὅλην κοινωνιολογικήν, πολιτιστικὴν, φιλοσοφικὴν, ψυχολογικὴν κλπ. μόρφωσιν αὐτοῦ. Ἄν ὁμοίως τὸ περιεχόμενον τῶν παραγόντων ἔχη αὐτὸν τὸν μεταφυσικὸν χαρακτήρα, οὐδεμίαν παρουσιάζεται ἀντίρρησις ὅτι ὡς τοιοῦτοι παράγοντες δύνανται κυρίως νὰ θεωρηθοῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους διαμορφώνεται ἡ ὀργανωτικὴ σύνθεσις, ἡ βιολογικὴ ὑπόστασις καὶ ἡ ἀξιολογικὴ δυναμικότης, τῶν ὁποίων ἡ ἔνωτικὴ ὑπόστασις ὑποδηλώνει, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, τὴν νομοτέλειαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τρεῖς αὐτάς συνθέσεις, ὀργανωτικὴν, βιολογικὴν καὶ ἀξιολογικὴν, διαφωτίζουν καὶ τὰ περιεχόμενα τῆς ψυχοσυνθέσεως, τοῦ κληρονομηθέντος ψυχοπνευματικοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον τὸ ἄτομον ἔχει ζήσει, καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιέχοντος, διὰ τοῦτο ἡ ἱκανότης τοῦ κατανοοῦντος πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ περιεχόμενα αὐτῶν προκειμένου νὰ ἀντικρύσῃ τὴν νομοτέλειαν, διότι αἱ συνθέσεις αὐταὶ ὡς παράγοντες συντελοῦν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς συνολικῆς ζωῆς (Gesamtleben), ἣτις λαμβάνει χώραν μεταξὺ τῶν ἀτόμων, καὶ μίαν διαφοροποίησιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν φέρει παραλλαγὴν τοῦ χαρακτήρος τῆς συνολικῆς ζωῆς. Ὅτι δὲ οἱ παράγοντες, ἡ ψυχοσύνθεσις, ὁ κληρονομηθεὶς ψυχοπνευμα-

τικὸς κόσμος καὶ τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον, διαφωτίζουν τὰς τρεῖς συνθέσεις, ὀργανωτικὴν, βιολογικὴν καὶ ἀξιολογικὴν, καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κάτωθι δυναμικότητος τῶν παραγόντων αὐτῶν :

Πρῶτον. Δίδουν μορφολογικὴν ἐνότητα εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ χαρακτήρος, συνενώνοντες βούλησιν καὶ συναίσθημα, σκέψιν καὶ δρᾶσιν αὐτοῦ περὶ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν καὶ ἐναρμονίζοντες τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν τῆς ζωῆς, δηλαδή πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς κοσμοθεωρίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ χαρακτήρ πιστεύει (ἀξιολογικὴ δυναμικότης).

Δεύτερον. Προσδίδουν εἰς τὴν ἐνότητα ὀργανωτικὴν μορφήν, ἥτοι σχέσεις τὸ ὅλον ἐξυπηρετούσας κατὰ τρόπον, ὥστε γὰρ συνέχη τὸ ὅλον μίᾳ ἁρμονικῇ συμφωνίᾳ (ὀργανωτικὴ σύνθεσις).

Τρίτον. Διαμορφώνουν σχέσεις πρὸς τὸ παρελθόν καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον, αἵτινες εὐνοοῦν μίαν ἐξέλιξιν ἀντίστοιχον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς τοῦ χαρακτήρος (βιολογικὴ ὑπόστασις).

Ὅτω πραγματοποιοῦν μίαν ἰδιόμορφον τελείωσιν (eigenartige Vollendung) τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ χαρακτήρος κατὰ τὸν ἀντίστοιχον χρωματισμὸν τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν (τελείωσιν) ἐξυπηρετεῖ ἢ ἐκτεθεῖσα νομοτέλεια. Διὰ τῆς νομοτελείας ἄρα ταύτης δυνάμεθα νὰ διεισδύσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ χαρακτήρος.

γγ) Ἀλλὰ καὶ τὰ ψυχογραφήματα ἀκόμη, ὡς ἄλλη τελεολογικὴ ἐμφάνισις, μᾶς ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν κατανόησιν ταύτην. Διὰ τῶν ψυχογραφημάτων, ἅτινα ἀποτελοῦν ἐκδήλωσιν τῶν βιώσεων τῶν χαρακτήρων, προκαλοῦμεν τεχνικῶς τὴν ἐξωτερίκευσιν τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τούτων καὶ ὑποβοηθοῦμεν τὴν κατανόησιν, διότι ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος εὐρίσκεται πάντοτε εἰς στενὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ἐκπεφρασμένου¹. Δὲν ὑπείσυχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τούτου, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἰδίᾳς μελέτης², ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὸ γὰρ τονίσωμεν ὅτι διὰ μέσου τῶν ψυχογραφημάτων ἐκφράζεται ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον δρᾶ καὶ θερμαίνει, φωτίζει καὶ ἠλεκτρίζει τὸν χαρακτήρα πρὸς ὠρισμένην πολιτιστικὴν κατεύθυνσιν. Διὰ μέσου τούτων καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν συνειδητῶν ἢ μὴ ὁμολογιῶν τῶν ἐρευνωμένων χα-

1. Oswald Kroh: Das physiognomische Verstehen in seiner Bedeutung... σ. 33, 36.

2. Ἡμέτερον: Μία ψυχολογικὴ ἐρευνα εἰς τὸ Β' Γυμνάσιον ἀρρένων Θεσσαλονίκης, Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά, 1939, τεύχος 71.

ρακτῆρων ἀντικρύζομεν καὶ κατανοοῦμεν τὴν ἐπαγγελματικὴν κατεύθυνσιν ἢ τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν ἢ τὴν πολιτιστικὴν ἀπόχρωσιν αὐτῶν καὶ γενικὰ τοὺς ἰδιαιτέρους δεσμούς, τοὺς ὁποίους ἡ ψυχὴ τοῦ τροφίμου ἔχει πρὸς τὴν ζωὴν.

Οὕτως ἡ κατανόησις, χρησιμοποιοῦσα τὰ ὡς ἄνω φυσιογνωμικὰ καὶ τελεολογικὰ μέσα, ἐν τῷ συνόλω τῶν ἢ ἐν μέρει, ζητεῖ νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ κατανοοῦμένου, ἐπιφέρουσα κατόπιν τούτου ἐξυπηρέτησιν ζωῆς, ὡς ταύτην ἔχομεν ἀναφέρει καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κατανοήσεως. Τὴν ἐξυπηρέτησιν δὲ ταύτην περισσότερον προσφέρει ἡ κατανόησις τοῦ χαρακτήρος, διότι πρόκειται περὶ τῆς κατανοήσεως συνανθρώπων, οἵτινες μάλιστα κοσμοῦνται ὑπὸ μείζονος πολιτιστικῆς ἀξίας. Τόσον δὲ ἡ δυναμικότης αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν εἶναι μεγαλυτέρα, ὅσον περισσότερον πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς προσωπικότητος πλησιάζουν. Ἡ κατανόησις ἄρα τούτων γεννᾷ ἰδιαίτερον θέλημα, διότι ὁδηγεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ζωῆς, λόγῳ τοῦ σοβαροῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον οὗτοι παίζουν εἰς αὐτήν.

Δ. ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐξετάσθη ἡ κατανόησις τῶν χαρακτῆρων ἐκείνων, οἵτινες θεωροῦνται σύγχρονοι πρὸς ἡμᾶς. Ἢδη προβάλλει πρὸς ἐξέτασιν ἡ κατανόησις τῶν χαρακτῆρων, οἵτινες ζήσαντες εἰς τὸ παρελθὸν ἀπετέλεσαν μὲ τὴν δημιουργικὴν τῶν προσπάθειαν ἕνα σταθμὸν, ὅστις ἐπιφέρει τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ. Εἶναι καὶ οἱ χαρακτῆρες οὗτοι προσωπικότητες, τῶν ὁποίων ἡ ἀξιολογικὴ ὑπόστασις ἐξεδηλώθη εἰς παρῃχημένην ἐποχὴν καὶ εἰς ὠρισμένον πλαίσιον, ἔνθα ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ὑπὸ τῆς δλότητος.

1. Προκειμένου ἤδη νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν κατανόησιν τούτων εἶναι ἀνάγκη πρότερον νὰ γνωρίσωμεν πῶς ἐδημιουργήθη ἡ ὄντοτις αὐτῶν, πῶς ἔδρασαν καὶ ποῖον ἀντίκτυπον ἔσχον εἰς τὴν ἱστορίαν. Οὕτως, ἀφοῦ γνωρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῶν, ὡς καὶ τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας ὡς προσωπικότητες εἶχον δημιουργήσει, κατόπιν εἶναι δυνατόν αὐτὰς τὰς σχέσεις, ὡς ἀνταποκρινομένας πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῶν, νὰ τὰς χρησιμοποιήσωμεν ὡς μέσα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ προδῶμεν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας καὶ τῆς δράσεως τῶν χαρακτῆρων μᾶς παρουσιάζονται τὰ κάτωθι ζητήματα πρὸς διασά-

φησιν, ὁπότε καὶ ἡ διευκόλυνσις τῆς κατανοήσεως τοῦ χαρακτήρος ἐπι-
τυγχάνεται· ἦτοι :

α) Ποία ἡ σχέσις τῶν χαρακτήρων πρὸς τὴν ἐποχὴν, τὴν ὁποίαν
ἔζησαν.

β) Ποία ἡ κατεύθυνσις των καὶ διὰ ποίων ἔργων ἐξεδηλώθησαν.

γ) Ποίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων ἔσκησαν.

δ) Ποία τὰ αἷτια καὶ τίνες οἱ παράγοντες, οἵτινες συνήργησαν
εἰς τὴν ἀνάδειξίν των.

α. ΣΧΕΣΙΣ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκάστη ἐποχὴ εἰς τὴν ἱστορίαν κυριαρχεῖται
καὶ ὑπὸ ὠρισμένου πνεύματος, ὑπὸ ὠρισμένης κοσμοθεωρίας. Οὕτω τὸ
πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως διαφέρει τοῦ πνεύματος τοῦ Μεσαίωνος καὶ
τοῦτο τοῦ κλασσικοῦ κλπ. Τὸν χρωματισμὸν ὁμοῦς ἐκάστης ἐποχῆς ἀντι-
λαμβάνομεθα κυρίως ἐκ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι
— καὶ δὴ οἱ χαρακτήρες — τῆς ἐποχῆς αὐτῆς φιλοτιμοῦνται διὰ δια-
φόρων πολιτιστικῶν μορφῶν νὰ ἐκδηλώσουν καὶ ἀναδείξουν. Ἡ γενικὴ
σκέψις τούτων κατέχεται ὑπὸ ἰδεωδῶν καὶ κατευθυντηρίων ἀποχρώσεων
τοῦ πολιτισμοῦ, αἵτινες ἀποτελοῦν μίαν συνολικὴν πνευματικὴν ποιό-
τητα, χαρακτηριστικὴν διὰ τὴν ἐποχὴν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, ἄμεσα
ἀποτελέσματα καὶ δημιουργήματα τῆς σκέψεως ταύτης, ρεαλιστικώτατα
καὶ ἀποδοτικώτατα ἐμφανίζουσι τὰ γνωρίσματα αὐτῆς τῆς ποιότητος, ἦτοι
ἐκεῖνα ὑπὸ τὰ ὁποῖα οἱ σύγχρονοι γοητεύονται. Δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐν
τῇ παρόντι νὰ ἐξετάσωμεν τὰ αἷτια τῶν πολιτιστικῶν τούτων ἀποχρώσεων
κατ' ἐποχὴν. Βέβαιον ὁμοῦς εἶναι ὅτι δι' ἐκάστην ἐποχὴν νέου χρωματι-
σμοῦ συνήργησαν διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τούτου καὶ ἐξελικτικαὶ τάσεις τῆς
προηγούμενης ἐποχῆς, αἵτινες, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνονται πρὸς ὠρισμένα
ιδεώδη, διέπουν δὲ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον καὶ παρου-
σιάζουσι τὰ ἰδεώδη ταῦτα χαρακτήρα ἀξιολογικὸν — τ. ἔ. σημασίαν ἀν-
ταποκρινομένην πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῆς
ἐποχῆς —, δημιουργοῦν διὰ τοῦτο αἱ ἐξελικτικαὶ αὗται τάσεις δημι-
ουργικὰς ἐπιδόσεις εἰς τὴν ψυχὴν τῶν χαρακτήρων, τῶν ὁποίων ἡ πρα-
γμάτωσις ἐμφανίζει τὰς πολιτιστικὰς μορφὰς μὲ γνώρισμα τὸν χαρακτήρα
τῆς ἐποχῆς. Οὕτως οἱ χαρακτήρες παρουσιάζουσι τὸν ἀντίκτυπον πάσης
ἐποχῆς, ἐφ' ὅσον ἐπὶ τῶν ψυχῶν των ὄχι μόνον ἀποτυπώνεται τὸ ἰδεῶ-
δες τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ συντελοῦν κατόπιν εἰς τὴν ἄμεσον ἐκδήλωσιν
του. Παρουσιάζεται κατόπιν ἐκ τῶν ἔργων τούτων νέα παρόρμησις,
διότι τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τοῦ ὅλου πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐξη-

τεῖ τὴν τελείωσίν του καὶ μὲ τὴν τάσιν του αὐτὴν παρορμᾷ τοὺς χαρακτήρας νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν των ὡς σταθμούς, ὡς νέα κίνητρα, διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξίν του. Οὐδὲ δύναται ὁ χαρακτήρ νὰ παραγνωρίσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, διότι μόνον δι' αὐτοῦ θὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ θὰ δικαιωθῇ ὑπὸ τῆς δλότητος. Ὁ χαρακτήρ ἄρα ἀποτελεῖ τὸ *κάτοπτρον τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς*¹.

β. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ γενικὴ κατεύθυνσις τῶν χαρακτήρων ἐξυπηρετεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Φιλολογία, τέχνη, ποίησις, μουσικὴ κλπ. ἀναλαμβάνουν τὴν προσπάθειαν νὰ ἐκδηλώσουν καὶ προωθήσουν τὸ πνεῦμα τοῦτο. Ἐν τούτοις ὑπὸ τὸν γενικὸν χρωματισμὸν τοῦ πνεύματος τούτου διαφαίνονται καὶ ἰδιαίτεραι κατευθύνσεις εἰς πλαίσιον κοινωνικὸν ἢ καλαισθητικὸν κλπ. κατὰ τὰ ἔργα τῶν χαρακτήρων, ἐφ' ὅσον αὐτὰ τὰ ἔργα ἀποτελοῦν τὴν ἀντικειμενικοποίησιν τῆς πολιτιστικῆς κατευθύνσεώς των. Δὲν παραγνωρίζεται ὅτι τὰ πολιτιστικὰ ταῦτα ἔργα εἶναι δημιουργήματα γενικῆς συνεργασίας καὶ δὴ ἀπειραρίθμων πολλάκις ὑποκειμένων. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμως αὐτὴν διαφαίνεται ἡ κατεύθυνσις τῶν χαρακτήρων. Διότι τὰ δημιουργήματα ταῦτα ὡς ἀξιολογικὰ ἀσκοῦν ἀναδρομικὴν ἐπίδρασιν (*Zurückwirken*) ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν χαρακτήρων, ἰδίως κατὰ τὴν χρησιμοποίησίν των ὡς μέσων τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως, καὶ κατὰ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην προκαλοῦν βιώσεις εἰς τὰς ἐπὶ μέρος ψυχὰς τῶν χαρακτήρων, αἵτινες κατόπιν μὲ τὰς δημιουργικὰς ἐπιδόσεις των παρουσιάζουν ἰδίαν μορφήν ζωῆς (*Lebenserhaltung*) ὑποδηλοῦσαν τὴν κατεύθυνσίν των. Ἐπίσης διὰ μέσου τῆς μορφῆς ταύτης τῆς ζωῆς των ἀκτινοβολεῖται τὸ πιστεύω των πρὸς ἰδίαν ἀξίαν, προκαλεῖται ὠρισμένη δημιουργικὴ προσπάθεια καὶ φανερῶνεται ἴδιος συναισθηματικὸς κόσμος. Ὅλα δὲ ταῦτα ὑποσημαίνουν τὴν κατεύθυνσίν των.

Ἴσως κατὰ τὰς νέας αὐτῶν ἐπιδόσεις τινὲς τῶν χαρακτήρων νὰ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐποχὴν των. Τότε ὁμως οὗτοι θεωροῦνται — ἐφ' ὅσον ὄρου ἀξιολογικὰ — οἱ πρωτοπόροι τῆς αὔριου. Καὶ πάλιν ἐν τούτοις δὲν ἀποξενοῦνται τῆς ἐποχῆς των, διότι μὲ ἀφετηρίαν τὸ πνεῦμα αὐτῆς θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς παρορμῶνται πρὸς νέαν μορφήν τῆς ζωῆς². Οὕτως ἡ κατεύθυνσις τῶν χαρακτήρων δια-

1. Ed. Spranger : Lebensformen, σ. 390.

2. Ed. Spranger : Lebensformen, σ. 393 - 394 καὶ 396 - 399.

φαίνεται ἐκ τῶν ἔργων ἢ δημιουργημάτων ἢ καὶ ἐκ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν λαμβάνουν αὐτοὶ ἔναντι τῶν πολιτιστικῶν μορφῶν. Αὗται ἀνταποκρίνονται μὲν πρὸς τὸ γενικώτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, προκαλοῦν ὅμως μὲ τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν οἱ χαρακτηριστικῆρες λαμβάνουν ἔναντί των, ἰδιαιτέραν τάσιν τῆς ψυχῆς των, ἧτις ἀναδεικνύει τὴν κατεύθυνσίν των καὶ προσδιορίζει ἀξιολογικῶς τὸν χαρακτῆρα.

γ. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ

Ἄν σκεφθῶμεν ὅτι οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ἀποτελοῦν διηγετικῶς κληνητρα καὶ σταθμούς, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖται ἡ ἐξέλιξις τοῦ πνεύματος τῆς ἱστορίας, ἐφ' ὅσον οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ἔχουν τὴν βίωσιν τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν, αἵτινες ἀναφαίνονται εἰς ἐκάστην ἐποχὴν, καὶ ὅτι μὲ τὴν βίωσιν ταύτην παρορμῶνται θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς¹ εἰς τὸ νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἐπομένην ἐποχὴν, θὰ πρέπη κατόπιν τούτου νὰ ἀντικρύσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν χαρακτήρων διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἀκριβῶς εἰς τὴν δυνατότητα ἐκείνην νὰ προαγάγουν αὐτοὺς ἀξιολογικῶς καὶ νὰ τοὺς προωθήσουν πρὸς τελείωσιν, ὡς ἐπίσης καὶ νὰ συντελέσουν εἰς τὸν χρωματισμὸν τῆς νέας ἐποχῆς. Κατόπιν τούτου οἱ χαρακτῆρες οὗτοι δὲν ἀποτελοῦν τὸν τελευταῖον σταθμὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ βαθμίδα διαρκoῦς ἀνυψώσεώς του. Ἐπίσης ἡ ἐπίδρασις ἀναφαίνεται καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τῆς ζωῆς, ἧτις, ἐφ' ὅσον συνοδεύεται ὑπὸ ὠρισμένου πιστεύω καὶ ἐπικουρεῖται ὑπὸ ὠρισμένης ἀξίας, διερμηγεύει καὶ τὴν νέαν ἠθικὴν ἀπόχρωσιν, ἧτις ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ἀξίαν αὐτήν.

Δὲν παραγνωρίζομεν ὅτι εἰς πάντα λαὸν συντελεῖται καὶ ἰδία πολιτιστικὴ ἀπόχρωσις, ὅπως εἰς τοὺς Ἕλληνας ἢ αἰσθητικὴ, εἰς τοὺς Ῥω-

1. Ἡ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ καλλιέργεια τῆς νέας ἐποχῆς δὲν σημαίνει τόσον πρόοδον ἢ ὀπισθοδρόμησιν τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς, ἀλλὰ κυρίως ἐπίτασιν ἢ ἀλλαγὴν πολιτιστικῶν κατευθύνσεων καὶ κύρους ἀξιῶν. Εἰς πᾶσαν ὁμως πορείαν σημειοῦται ἡ προοδευτικὴ ἐξέλιξις, ἀκόμη καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ὀπισθοδρομικῆς ἐμφανίσεως, καὶ μόνον τότε ὁ ρυθμὸς εἶναι γοργότερος ἢ μῆ. Διότι ἡ ὀπισθοδρόμησις αὕτη θὰ παρουσιάσῃ μὲν κατάπτωσιν μιᾶς προηγουμένης ἀκμῆς, πλὴν ὁμως θὰ ὑποδηλώσῃ καὶ ἀνατολὴν μιᾶς νέας ἀξιολογικῆς ὑποστάσεως, τῆς ὁποίας ἴσως ἡ ἀκμὴ θὰ παρουσιασθῇ εἰς μεταγενεστέραν περίοδον. Οὕτως εἰς τὴν κατάπτωσιν μιᾶς ἀξίας ἔγκειται μὲν τὸ γνῶρισμα τῆς ὀπισθοδρομήσεως, ἀναφαίνεται ὁμως κατὰ τὸ νέον καὶ προοδευτικόν.

μαίους ἢ πολιτική, εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἢ θεωρητική, εἰς τοὺς Ἀγγλο-σάξονας ἢ οἰκονομική, εἰς τοὺς Ῥώσους ἢ θρησκευτικοκοινωνική κλπ.¹. Τοῦτο διότι, ἂν ἀντικρύσωμεν τὸν ἀντίλαλον ἐκάστης ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ τύπου (χαρακτήρος) καὶ τὴν ἐπίδρασιν τούτου ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων, θὰ ἀντιληφθῶμεν ἐκάστοτε ἀξιολογικὰς συνθέσεις καὶ κατευθύνσεις παραλλασσοῦσας μὲν πρὸς ἀλλήλας, δυναμένας ὅμως νὰ ἐντοπισθοῦν εἰς τὸν γενικὸν χρωματισμόν, ὅστις διέπει τὴν πολιτιστικὴν ἐκδήλωσιν ἐκάστου λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλαίσιον τοῦτο παρατηρεῖται ἀξιολογικὴ προώθησις τῶν μεταγενεστέρων ὑπὸ τῶν χαρακτήρων τῆς προηγουμένης ἐποχῆς.

δ. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΟΙΤΙΝΕΣ ΣΥΝΕΤΕΛΕΣΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΙΝ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Πρόκειται ἤδη νὰ ἀντικρύσωμεν τοὺς κυριωτέρους συντελεστάς, οἵτινες διεμόρφωσαν μίαν τοιαύτην ψυχικὴν ὄντοτητα, ὥστε αὕτη νὰ ἔχη ὠρισμένην κατεύθυνσιν καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ὡς τοιοῦτους συντελεστάς ἀντικρύζομεν κυρίως τοὺς παράγοντας ἐκείνους, οἵτινες μὲ τὴν συνεπίδρασίν των ἐξυφαίνουσι τὴν μορφήν τῆς ἀτομικῆς ζωῆς. Τὴν φύσιν καὶ τὴν ποιότητα ὡς καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ δὲν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν, ὥστε πειραματικὰ νὰ καθορίσωμεν καὶ τὴν μορφήν τῆς ζωῆς. Παρουσιάζονται ὅμως οὔτοι ὑπὸ ὠρισμένης κατηγορίας ἢ κατευθύνσεις² καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν ἀντικρύζομεν ἤδη. Εἶναι αἱ ἑξῆς :

αα) Ἡ προδιάθεσις (Anlage). Ἀφορᾷ αὕτη τὴν κληρονομικὴν τάσιν, τὴν ὅποίαν ὁ χαρακτήρ ἐκ φύσεως ἔλαβεν, ἵνα ὠρισμένην ἀξιολογικὴν μορφήν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀντικρύσει καὶ ἵνα πρὸς ὠρισμένην τακτικὴν ζωῆς ἐπιδοθῇ. Ἀφορᾷ ἀκόμη καὶ τὸν πολιτιστικὸν κόσμον, τὸν ὅποτον ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει καὶ ἐσυνήθισε νὰ σέβεται.

ββ) Ἡ ἐσωτερικὴ ἐξέλιξις. Ἀφορᾷ αὕτη τὴν πορείαν τῆς ἐκάστοτε ἀποκτωμένης ἀτομικῆς ψυχικῆς διηρθρωμένης δλότητος, ἣτις ἀνταποκρίνεται πρὸς ἐξελικτικὰς βαθμίδας τοῦ ψυχικοῦ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτὰς τὰς βαθμίδας διὰ τῶν ἀντιστοίχων βιώσεων κατανοοῦμεν. Αἱ διαδεχόμεναι π.χ. φάσεις τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου διέπονται ἐκάστοτε ὑπὸ ὠρισμένων ἀποχρώσεων, αἵτινες προσδιορίζουσι τὴν πορείαν τῆς ψυχικῆς διηρθρωμένης δλότητος.

1. Ed. Spranger : Lebensformen, σ. 408.

2. Ed. Spranger : Lebensformen, σ. 400.